

Juryrapport

Nina Targan Mouravi is een multitalent. Volgens haar cv zijn haar ouders beeldend kunstenaar en vertaler. En zij is in de voetsporen van allebei getreden, ze is zowel beeldend kunstenaar als vertaler geworden. En daarbij is ze nog voordrachtskunstenares, of performer zoals dat tegenwoordig heet. Want een gedicht alleen op papier is geen gedicht. Een gedicht moet klinken.

Als vertaler heeft ze het moeilijkste op dat gebied gekozen: het vertalen van poëzie. En om het nog uitdagender te maken vertaalt ze niet vanuit haar later geleerde taal naar haar moedertaal (of moeten we zeggen moedertalen) het Russisch en Georgisch maar omgekeerd. Ze is althans in Nederland een uniek geval: een vertaler die vanuit haar moedertaal poëzie vertaalt in wat voor haar toch een vreemde taal moet zijn. En dat op een niveau waarvoor ze eigenlijk al jaren geleden de Aleida Schot-prijs en alle andere vertaalprijzen had verdiend.

In 2004 verscheen in eigen beheer haar eerste verzamelbundel *Rusland Lethe Lorelei*, een lijvige bundel met poëzievertalingen uit twee eeuwen Russische poëzie, van Poesjkin tot Achmadoelina en Okoedzjava. Al meteen bleek hier de veelzijdigheid van de vertaalster, en ook haar gulzigheid: niet een bundeltje met dertig gedichten, maar een flinke pil; en niet alleen klassieken, maar ook twintigste-eeuwse chansonniers als Galitsj en Okoedzjava.

Een heel mooi voorbeeld van het niveau dat ze toen al bereikte is het volgende korte gedicht van Anna Achmatova:

Laatste Heildronk

Ik drink op mijn ontwrichte huis,
Op mijn gemene lot,
Op stellen dol van eenzaamheid,
En dan op jou, tot slot, –
Op die ontrouwe, valse mond,
Die blik vol doodse kou,
En dat de wereld sloeg en schond,
En God niet redden wou.

Haar tweede bundel is gewijd aan één dichter, de negentiende-eeuwse romantische filosofische Tjoettsjev. In samenwerking met die andere Nederlandse vertaler en Tjoettsjevkenner Frans-Joseph van Agt.

Osip Mandelstam, een andere liefde van Nina Targan en een van de grootste Russische dichters van de 20ste eeuw was het onderwerp van haar derde bundel, *Europa's tedere handen*.

Na de klassieken komen dan de hedendaagse, nog levende dichters aan de beurt.

Een bundel met gedichten van Vera Pavlova. Een keuze uit het werk van de kort geleden bij een auto-ongeluk omgekomen conceptualist Lev Rubinstein, en ten

slotte voor het eerst een lang prozawerk, *Het concentratiekamp in de Paradijsstraat*, van Stanislav Aseyev. Dit betekent zeker niet dat ze het met de klassieken nu wel gehad heeft. Een bundel met werk van Lermontov is nu net verschenen.

Een gedicht op papier is geen gedicht, een gedicht is klank. Dat geldt natuurlijk evenzeer voor vertaalde gedichten. De vertalingen van Nina Targan Mouravi klinken dan ook bijna zonder uitzondering als een klok. Zie de laatste strofe van Mandelstams beroemde gedicht 'Slapeloosheid Homerus Strakke zeilen', dat in haar vertaling 'Insomnia Ilias Strakke zeilen' heet:

Homerus en de zee, door minnedrift bewogen,
Wie laat ik aan het woord! Dan zwijgt Homerus al
En steekt de zee breedsprakerig van wal.
En davert aan mijn bed haar plechtige betogen.

Dit zijn regels voor de Bühne. Ze vragen om een krachtige voordracht. Hier en daar is Mandelstams stijl zelfs nog ietsje poëtischer gemaakt dan hij toch al is: in plaats van het neutrale 'любовью' staat hier 'minnedrift', een woord dat je tegenwoordig zelden tegenkomt, maar erg mooi gevonden is, en ook de 'plechtige betogen' zijn een vertalersvondst, in het origineel staat 'с тяжким грохотом подходит', 'nadert met donderend geraas'.

Het dilemma van wie gedichten wil vertalen is en blijft natuurlijk altijd: vertaal ik wat er staat of maak ik er iets moois van. Nina Targan Mouravi weet met dit probleem uitstekend om te gaan, ze maakt er iets moois van, ze veroorlooft zich vrijheden, maar altijd binnen het kader dat het origineel haar geeft. Nooit heeft ze dat 'Zie mij eens lekker rijmen en allitereren' dat je bij andere poëzievertalingen wel eens tegenkomt. Maar ook maakt ze nooit een vertaling die weliswaar trouw is aan het origineel maar hakkelt en stottert.

Nog een tweede fragment van Mandelstam: het begin van het gedicht 'Puttertje', over dat kleine vogeltje:

Staart – een boegspriet, zwart met geel de veren.
Rond de sneb gedoopt in verf.
Dat je zo'n spetter en zozeer een
Putter bent, – besef je 't zelf?

Ook hier heeft de vertaler zich enige vrijheden veroorloofd die toch naadloos in Mandelstams tekst passen. In de eerste regel wordt Хвостик лодкой (lett. 'Staartje als een bootje') vanwege het metrum 'Staart een boegspriet', welke scheepsmetafoor in de volgende regel op organische wijze wordt voortgezet: in plaats van het letterlijke 'Onder de snavel gedoopt in verf' dat eveneens metrisch uit de maat is en 'niet klinkt' het korte en krachtige 'rond de sneb gedoopt in verf' waar de vertaalster het weinig frequente woord 'sneb' invoert dat 'bek' kan betekenen maar ook de stormram aan de voorstevan van een Romeins oorlogsschip. We stellen ons voor dat Mandelstam goedkeurend geknikt zou hebben bij deze vondst.

In de laatste regel speelt Mandelstam een spel met het Russische woord voor ‘puttertje’, ‘щерóл’, dat erg lijkt op het woord ‘щёголь’ dat ‘dandy’ betekent. Daar heeft de vertaler natuurlijk een probleem, dat door Nina Targan Mouravi briljant is opgelost. ‘Spetter’ en ‘Putter’ hebben genoeg overeenkomsten qua klank en associaties om de grap van het origineel weer te geven.

Het meeste vertaalplezier beleefde Targan Mouravi misschien wel aan Vera Pavlova. In haar voorwoord bij de bundel *Een flinke teug van rook en regen* schreef ze verrukt: ‘het is een geweldige uitdaging om zulke compacte, vormvaste, trefzekere teksten te vertalen – én een grote verantwoordelijkheid die vertalingen de wereld in te sturen. Wat een opgave! Wat een feest!’ De vertaalster wist Pavlova’s vormvastheid en compactheid perfect te behouden, maar ook de voor deze dichteres kenmerkende combinatie van lichamelijke intimiteit en humor komt in Targan Mouravi’s vertalingen uitstekend tot haar recht. En inderdaad, trefzeker zijn deze vertalingen zonder meer ook. Neem de beginregels van dit gedicht:

De pionier die zijn vlag in mij had geplant
(het laken op wel drie plekken met bloed bevlekt),
waar was je zo trots op, onnozele debutant?
Je moest eens weten hoe vaak ik daarna ben ontdekt!

De alexandrijnen in zowel de Russische als de Nederlandse tekst zijn een bij uitstek klassieke versvorm, maar ze zijn in een speels jasje gehuld – zowel door de dichteres als door de vertaalster. Beiden slaagden daarin door het variëren van het aantal onbeklemtoonde lettergrepen tussen de klemtonen, maar natuurlijk ook door het woordgebruik. Het rijm maakt in de vertaling een volkomen natuurlijke indruk. De jij-figuur in het gedicht is een ‘twintigjarige dwaas’ (‘двадцатилетний дурак’), in de Nederlandse versie een ‘onnozele debutant’, een mooi equivalent dat een geslaagd rijm oplevert met het voltooid deelwoord van het werkwoord ‘planten’.

Na Vera Pavlova komt iets geheel anders: het werk van Lev Rubinstein, de nog niet zo lang geleden bij een auto-ongeluk omgekomen dichter, zanger, journalist, politiek denker en nog veel meer. Een kleurrijke figuur in het Russische literaire leven van de laatste vijftig jaar met zijn leren jack, ziekenfondsbrilletje, lange haren en baard. *Verder en verder*, een ruime keuze uit het werk van deze opmerkelijke figuur is een knappe prestatie.

Lev Rubinstein behoorde tot de conceptualisten, een al in de Sovjettijd ontstane stroming van dichters die de absurde werkelijkheid van de Sovjet-Unie vanuit een ironisch, humoristisch standpunt bekeken.

Rubinsteins werk kenmerkt zich doordat hij gebruik maakte van losse genummerde kaarten waarop hij van alles en nog wat noteerde. Vaak lijken het flarden van dialogen die schijnbaar van niets naar nergens gaan, zoals het volgende fragment uit ‘Opkomst van een held’:

Die holle woorden doen mij niets!
Eens kijken, steek je tong maar uit!
En, gaan we er nog heen, of niet!
Bedankt, ik til het zelf wel, hoor.
Zeg je maar wat of meen je het?

Waarin elke regel uit een ander verhaal lijkt te komen, maar waar je regelmatig stuit op regels die op een van de voorgaande kunnen aansluiten zodat de illusie van een verhaal ontstaat.

Soms zijn de losse flodders spreektaal, soms ook poëtisch, rijmend en metrisch. Bijvoorbeeld uit 'Overall is leven':

Staak het gevecht met de orkaan,
Het is bij voorbaat al verloren, –
De held is nog maar net geboren
Of hij is bezig dood te gaan...
'GA ZO DOOR...'

Nina Targan Mouravi lijkt moeiteloos in de huid van welke dichter dan ook te kunnen kruipen en in het Nederlands met zijn stem te kunnen spreken, of het nu Poesjkin, Tjoetsjsjev, Mandelstam of Rubinstein is. Als het maar een goede dichter is, tenminste.

Dat vermogen blijkt ook uit haar eerste prozavertaling tot nu toe: *Het concentratiekamp in de Paradijsstraat*, van de Oekraïense maar in het Russisch schrijvende Stanislav Aseyev, de filosofische, maar daarom niet minder huiveringwekkende herinneringen aan zijn verblijf in een gevangenis in Donetsk in de Donbas, dat zich toen net tot een onafhankelijke republiek had uitgeroepen. Ook hier treft Nina Targan Mouravi's vermogen zich in haar schrijver in te leven. Aseyevs subtiele, genuanceerde, filosofische verhaal waarin de gruwelijkste dingen worden verteld, is natuurlijk een aanklacht, maar laat dat nooit zo direct merken, wat de vertaalster op volmaakte wijze weet over te brengen. In volkomen natuurlijk, idiomatisch Nederlands, waarbij ze achteloos zegswijzen als 'het heeft zo moeten zijn,' of 'ze gaven geen krimp' gebruikt.

Aan de hand van al deze voorbeelden moge het intussen duidelijk geworden zijn dat we met een veelzijdige vertaavirtuoos te maken. Ze kan zeer diverse literaire genres en stijlen aan en munt met name uit in het vertalen van poëzie. Ze is een creatief en inventief vertaalster. Sterke Russische gedichten worden in haar vertaling niet minder sterke, verrassende Nederlandse gedichten die een sublieme vorm van equivalentie ten opzichte van het origineel laten zien. De jury is dan ook verheugd de Aleida Schot-prijs 2024 toe te kennen aan Nina Targan Mouravi.

De jury:
Arthur Langeveld
Eric Metz